

Itä-Euroopan työryhmän opintomatka Slovakiaan 23. – 26.4.2015

Kirkon ulkoasiain neuvoston Itä-Euroopan työryhmä tekee kunkin kolmivuotisen toimikautensa aikana yhden opintomatkan toimialueensa piiriin kuuluvaan maahan, tärkeimpänä tavoitteenaan rakentaa suhteita maassa toimivaan luterilaiseen kirkkoon. Lisäksi tavoitteena on tutustua yleisemmin maan ekumeeniseen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Kuluvan toimikauden 2014–2016 opintomatka suuntautui Slovakiaan maan luterilaisen kirkon (Evanjelická cirkev augsburského vyznania, ECAV) vieraana. Matkalle osallistuvat piispa Seppo Häkkinen (pj.), aluekoordinaattori, pastori Tapani Kaitainen, professori Matti Kotiranta, organisaation kehittämispäällikkö Aarno Lahtinen, kirkkoherra Niilo Pesonen, ulkoasiainneuvos Laura Reinilä, pastori Hilveliisa Ukkonen, kirkkoneuvos Kimmo Kääriäinen, johtava asiantuntija Tomi Karttunen ja vs. asiantuntija Ari Ojell (siht.). Erityiskiitos matkan suunnitteluun ja järjestelyihin liittyvästä työstä kuuluu pastori Hilveliisa Ukkoselle, joka on opiskellut teologiaa Bratislavassa, saanut pappisvihkimyksen Slovakiassa ja on myös työskennellyt pappina Slovakiassa vuosikautia valmistumisensa jälkeen.

Seuraava matkaraportti koostuu kolmesta osiosta: matkaohjelman kuvauksesta, johtava asiantuntija Tomi Karttusen laatimasta Slovakian luterilaista kirkkoa koskevasta katsauksesta sekä johtopäätöksistä, joissa suositellaan erilaisia yhteistyön muotoja Slovakian luterilaisen kirkon, sen seurakuntien ja koulutuslaitosten kanssa.

1. Matkaohjelma:

Torstaina 23.4. työryhmä matkusti Finnairin aamulennolla Wieniin, josta matka jatkui edelleen bussilla Bratislavaan. Bratislavassa oli ensimmäisenä lounastapaaminen Suomen suurlähetystön asiainhoitaja Henna Knuutilan kanssa hänen virka-asunnollaan. Tämän jälkeen iltapäivällä tavattiin ECAV:n keskuskansliassa Läntisen hiippakunnan piispa Milan Krivda, ulkoasiain osaston kv. sihteeri Lucia Martonova sekä Slovakian kirkkojen ekumeenisen neuvoston edustajia. Martinova oli tästä tapaamisesta alkaen mukana ja arvokkaana paikallisapuna työryhmän kaikilla vierailuilla ja matkoilla.

Perjantaina 24.4. päivä alkoi opastetulla tutustumiskäynnillä vanhaan juutalaiseen hautausmaahan (The Chatam Sofer Memorial) ja jatkui vierailulla Federation of Jewish Communities in Slovakia –järjestön päämajaan Bratislavassa, jossa järjestön sihteeri kertoi järjestön toiminnasta ja juutalaisyhteisöjen elämästä Slovakiassa. Tämän jälkeen vierailtiin vapaakirkollisessa Brethren -kirkossa ja tavattiin seurakunnan vanhimmistoa, jotka esittelivät työryhmälle seurakuntansa kirkkoa ja seurakunnan toimintaa. Lounaan jälkeen päivä jatkui vierailulla luterilaisessa teologisessa tiedekunnassa, johon tutustuttiin tiedekunnan dekaani ja Luther tutkija Lubomir Batkan johdolla. Iltapäivällä aloitettiin retki itäiseen hiippakuntaan Martinin kaupunkiin, jossa nautittiin illallinen Martinin seurakunnan ja paikallisen Raamattukoulun edustajien kanssa.

Lauantaina 25.4. osallistuttiin aamusta iltapäivään työryhmän vierailun tiimoilta Martinin Raamattukoulussa ja Kristillisen kasvatuksen keskuksessa järjestettyyn seminaariin, johon osallistui työryhmän lisäksi viitisenkymmentä paikallista edustajaa Itäisestä hiippakunnasta, Martinin seurakunnasta ja Kristillisen kasvatuksen keskukselta. Seminaariin tarkoitus oli keskinäinen tutustuminen paitsi henkilötasolla myös kirkkoina ja instituutioina. Paikalla oli Itäisen hiippakunnan piispa Mgr. Slavomír Sabolin, joka avasi seminaarin syvällisellä hartauspuheella sekä Kristillisen kasvatuksen keskuksen johtaja TT. Bohdan Hrobon, joka esitteli keskuksen syntyhistoriaa ja nykyistä dynaamista toimintaa. Suomalaisista seminaarissa alustivat kirkkoneuvos Kimmo Kääriäinen ja kirkkoherra Niilo Pesonen, pyydettyinä aiheinaan

”Suomen ev.lut. kirkko ja sen tilanne, erityiskysymyksinä sekularisaatio sekä suurten kaupunkien asukkaiden ja nuorten aikuisten tavoittaminen” (Kääriäinen) ja ”Papiston koulutus Suomen ev.lut. kirkossa” (Pesonen). Pastorit Ľuboslav Beňo ja Monika Beňová Rankovcen kertoivat Slovakian evankelisen kirkon työstä romanien parissa. Lounaan jälkeen oli siirtyminen Istebnen artikulaarikirkolle, jota esitteli työryhmälle Kristillisen kasvatuksen keskuksen johtaja Bohdan Hroboň. Tämän jälkeen alkoi matka takaisin Bratislavaan.

Sunnuntaina 26.4. osallistuttiin Bratislavan Petržalkan seurakunnan messuun, jossa piispa Seppo Häkkinen saarnasi. Seurakunnan papiston ja vanhimmiston kanssa nautitun lounaan jälkeen siirryttiin bussilla vierailulle Svätý Jurin idylliseen pikkukaupunkiin, missä tavattiin piispa (em.), professori Július Filo ja tutustuttiin hänen johdollaan AGAPE-koulutuskeskukseen ja senioripalvelutaloon. Svätý Jurista palattiin myöhemmin iltapäivällä bussilla Wieniin lentokentälle, josta matkattiin takaisin Suomeen Finnairin iltalennolla.

2. Kumppanimme Slovakiassa – Itä-Euroopan suurin luterilainen kirkko (Tomi Karttunen)

Kirkkomme Itä-Euroopan työryhmä on vuodesta 1987 toiminut kirkon ulkoasiain neuvostoa palvelevana asiantuntijaelimenä. Se seuraa puheenjohtajansa piispa Seppo Häkkisen johdolla itäisen Keski-Euroopan ja Venäjän uskonnollista, yhteiskunnallista sekä erityisesti luterilaisten vähemmistökirkojen tilannetta ja ekumeenista toimintaympäristöä. Huhtikuussa työryhmä teki toimikautensa opintomatkan Slovakiaan. Työryhmän jäsen kappalainen Hilveliisa Ukkonen palveli yli 10 vuotta sikäläistä luterilaisessa kirkossa. Vuoden 2011 tiedoissa sillä oli 316 250 jäsentä, vaikka jäsenmäärä on tuosta pudonnutkin. Esimerkiksi Unkarin evankelis-luterilaisessa kirkossa on hieman alle 200.000 jäsentä.

Suomen ja Slovakian yhtäläisyyksiä ja eroja

Slovakiassa on asukkaita 5,4 miljoonaa eli jokseenkin saman verran kuin Suomessa. Hieman samaan tapaan kuin Suomi oli osa Ruotsia, muodostivat Slovakia ja Tsekki Tsekkoslovakian. Slovakia oli maiden erotessa 1990-luvun alussa köyhempi osapuoli, mutta nykyisin elintasoerot ovat tasoittuneet. Slovakiassa esimerkiksi tuotetaan väkilukuun nähden eniten autoja maailmassa. Sekä Suomi että Slovakia pyrkivät säilyttämään hyvät suhteet Venäjään. Juutalaisyhteisö on Suomen tapaan pieni eikä antisemitismiä juuri ilmene. Jääkiekko on molemmille tietynlaisen kansallispelin asemassa ja ydinvoiman osuus energiantuotannosta varsin korkea. Slovakiassa on merkittävät unkarilais- (10 %) ja romanivähemmistöt (10 %). Maan itäosien romanien asema herättää myös poliittisia intohimoja.

Sekä Suomessa että Slovakiassa on selkeä enemmistökirKKo. Slovakiassa katolilaisia on noin 70 % väestöstä. Sikäläisen katolisen hiippakunnan edustajan isä Martin Kramaran mukaan myös katolinen kirkko Slovakiassa on - meille tutusti - ”supermarket-kirkko”, jossa asiakas poimii hyllyltä haluamansa. Itäblokin romahtamisen jälkeen kirkkoihin tulvi lisää väkeä ja patoutunutta intoa riitti. Nyt kehitys alkaa muistuttaa läntisen Euroopan sisarkirkkojen tilannetta. Martin Kramara kiteytti katolisen kirkon tilanteen, kun se etsii tapaa toteuttaa ”uutta evankeliointia”: ”Tiedämme kyllä, miten olla paimenia, mutta emme oikein osaa olla kalastajia”. Tässä mielessä hän katsoi katolisilla olevan paljon opittavaa monilta protestanttisilta kirkoilta.

Näyttää siltä, että jälkisosialistisessa Slovakiassa on yhtäältä seurattu yleiseurooppalaista kehityskulkua. Toisaalta maa on länsieurooppalaisille konservatiivinen itäeurooppalaisena katolisenemmistöisenä maana. Maa on vaurastunut, ja talous kasvaa tuntuvasti nopeammin kuin Suomessa. Silti esimerkiksi korruptio vaivaa. Tulot ovat reilu kolmannes suomalaisesta ja keskipalkka 800 € kuukaudessa. Vienti Suomesta Slovakiaan on liki viisinkertainen verrattuna tuontiin.

Luterilaiset Bysantin perillisinä ja kansakunnan rakentajina

Slovakian kirkollisessa elämässä näkyy Tsekin maan (esi)reformaattorin Jan Husin (1369–1415) pyrkimys palata kirkossa vanhoihin Bysantin inspiroimiin tapoihin. Kansankielisyys, ehtoollinen molemmissa muodoissa, pappien avioliitto ja kiirastuliopin poistaminen olivat asialistalla. Tästä perinnöstä ammensi moravialainen ”veljesten ykseys” (unitas fratrum) Tsekissä ja Slovakiassa, missä se vaikutti osaltaan myös luterilaisuuteen. Nykyinen ”veljien kirkko” – Suomen Vapaakirkon sisarkirkko – on Slovakiassa tosin pieni, noin 1500 jäsenen yhteisö.

Luterilaisuus on merkittävä myös kansallisen identiteetin näkökulmasta. Toisaalta luterilaisuus edisti myös Tsekkoslovakian alueen yhteistä identiteettiä. Slovakian luterilaisille tärkeä oli pitkään käytetty tsekkikielinen moravialaisten Kralicen Raamattu, sen 3. painos vuodelta 1613. Hapsburgien yhtenäistämispolitiikan aikaan tuon Raamatun kielen seuraaminen muodostui osaksi luterilaisten uskontulkintaa. Katoliset puolestaan seurasivat slovakian kielen standardia, joka oli määritelty 1610. Luterilaiset välttivät standardin käyttöä.

Tilanne muuttui kansallisromantiikan ja panslavismin myötä 1800-luvulla. Slovakian keskeiseksi merkkihenkilöksi ja slovakki-identiteetin rakentajaksi nousi luterilainen Ludovit Stur (1815–56), jonka syntymän 200-vuotisjuhlaa nyt vietetään. Stur ymmärsi, että tsekki sivistyneiden luterilaisten kielenä ei riittäisi slovakien kansallistunnon pohjaksi unkarilaistamispaineen alla. Standardoimansa kirjakielen pohjaksi hän valitsi Keski-Slovakian murteita. Uusi standardikieli, jonka sekä luterilaiset että katoliset hyväksyivät, muodosti pohjan slovakikansakunnalle. Myös jumalanpalvelustekstit ja Raamattu käännettiin slovakiksi.

Kasvatus, opetus ja diakonia luterilaisten tunnusmerkinä

Slovakian luterilainen kirkko eli Augsburgin tunnustuksen evankelinen kirkko on Slovakian toiseksi suurin kirkko. Siihen kuuluu noin 7 % väestöstä. Katolisen reformaation aikaan kirkko oli kielletty vuosikymmenen 1670-luvulla. 1680 Sopronin valtiopäivillä sille annettiin kuitenkin tietty toimintavapaus ja oikeus rakentaa puukirkkoja ilman nauloja ja metalliosia. Näitä ”artikulaarikirkkoja” on jäljellä viisi. Joosef II:n toleranssiedikti antoi lisää vapautta 1781. Tämän jälkeen 2/3 luterilaisten nykyisistä kirkoista rakennettiin – kuitenkin ilman tornia ja kelloja.

Vuosina 1948–89 kommunistit vaikeuttivat kirkon toimintaa. Samettivallankumouksen jälkeen tilanne on korjautunut. Osana uskontopolitiikkaa myös luterilaiset papit saavat merkittävän osan palkastaan valtiolta. Tuki pappia kohden – ja samalla papin palkka – on kuitenkin pieni, keskimäärin 300 €. Vaikka seurakunta kustantaa asumisen, on toimeentulo niukka. Slovakian luterilainen kirkko on merkittävä toimija myös Luterilaisessa maailmanliitossa. Kirkon johtava piispa Milos Klatik toimii LML:n teologisten ja ekumeenisten asiain komitean puheenjohtajana. Piispa Klatik ei valitettavasti ollut kotimaassa, mutta ryhmämme tapasi sen sijaan läntisen hiippakunnan piispan Milan Krivdan sekä itäisen hiippakunnan piispan Slavomir Sabolin.

Luterilaisella kirkolla on luoteisessa Martinin kaupungissa kansallisesti merkittävä ”Kristillisen kasvatuksen keskus”, jota johtaa Bohdan Hrobon. Hrobon kertoi koulun olevan tällä hetkellä Slovakian paras, kasvava ja kehittyvä. Se pyrkii tarjoamaan opetusta jopa 900 oppilaalle. Kristillinen eetos on koulun taustalla; tältä pohjalta se pyrkii nimenomaan olemaan hyvä koulu. Rahoitusta on saatu Amerikan luterilaisilta, mutta se on vähentynyt tuntuvasti. Vastaavasti omavaraisuus sekä tuki Slovakian valtiolta ovat lisääntyneet. Kumppaneita silti tarvitaan. Kirkon työnäkyä ohjaa, piispa Sabolinin Bonhoeffer-sitaatin mukaisesti, missionaarinen ”kirkko toisia varten” -ajatus. Ei voida pysytellä lukittujen ovien takana vaan toimia Kristus keskellämme ihmisten parissa.

Slovakian luterilaisella kirkolla on 326 seurakuntansa ja 14 senioraattinsa (rovastikunta) yhteydessä lukuisia päiväkoteja, peruskouluja ja lukioita. Bratislavassa on luterilainen teologinen tiedekunta, joka on osa Comenius-yliopistoa. Tapasimme dekaani, Luther-tutkija Lubomir Batkan. Kirkon ulkomaanapu tuki aikanaan tiedekuntarakennuksen rakentamista LML:n kautta. Myös Slovakiassa luterilaisuus on näin profiloitunut kasvatusta ja opetusta korostavana. Diakonis-missionaarisesta otteesta on koulujen lisäksi esimerkkinä aktiivinen romanilähetys.

Lähelle kirkkoamme ja kirkkojenvälistä diakonista yhteistyötä tulee myös emerituspiispa Julius Filon johdolla toteutettu koulutus- ja palvelukeskus Agapen rakentaminen. Svety Jurissa Bratislavan lähellä sijaitsevasta rakennuksesta monet ikäihmiset ovat saaneet tuetun asuinsijan; tulijoita on jonoksi asti. Kirkkomme kansainvälisten ja ekumeenisten suhteiden rahasto tuki keskuksen rakentamista. Olemme voineet tukea Slovakian luterilaisen kirkon elpymistä omalta osaltamme. Heillä on myös meille paljon annettavaa. Yhteistyön kehittämiseksi on mahdollisuuksia. Aika matalakirkollisessa slovakialaisessa luterilaisuudessa kiinnittää huomiota liturgisen laulun määrä jumalanpalveluksessa teksteistä rukouksiin. Tässä voinee nähdä myös Slovakian luterilaisten arvostamien slaavien apostolien Kyrilloksen ja Metodiuksen sekä bysanttilaisen perinteen vaikutusta. Suomalaisten luterilaisten tavoin myös slovakit ovat siis eläneet vuorovaikutuksesta bysanttilaisen ortodoksisen perinteen kanssa.

3. Johtopäätöksiä

Vierailuilla työryhmään teki suuren vaikutuksen Slovakian luterilaisessa kirkossa vallitseva vahva sitoutuneisuus ja into sekä vahva hengellinen visio liittyen kirkon missioon Slovakiassa. Vapaaehtoisuus ja sitoutuminen uskoon, seurakuntaan ja kirkkoon koskettivat. Luterilaisuudelle tyypillisellä tavalla kirkolla on Slovakiassa vahva kasvatuksellinen ja koulutuksellinen rooli ja status, jota arvostetaan. Kirkko on suuntautunut tavoitettavaan työhön, jossa hengellisyys on tärkeää ja jossa kasvatuksellisella profiililla on erityinen merkitys. Kirkko on myös hyvin avoin paitsi kansalliselle ekumeeniselle yhteistyölle myös monimuotoiselle kansainväliselle yhteistyölle. Slovakian luterilainen kirkko olisi halukas yhteistyöhön myös Suomen ev.-lut. kirkon ja teologista/kirkollista koulutusta tarjoavien tahojen kanssa. Seuraavia yhteistyön alueita esitettiin työryhmälle erityistoiveina matkan aikana:

- 1) Lapsi- ja nuorisotyö
- 2) Rippikoulutoiminta
- 3) Lähetysyhteistyö
- 4) Koulutuskeskusten yhteistyö
- 5) Teologisten tiedekuntien yhteistyö
- 6) Ystävyyseurakuntatoiminta